

To vikingeslæggtninge med forskellige skæbner

Af museumsinspektør Adam Cordes, projektforsker Bente Philippsen, museumsinspektør Jeanette Varberg og forskningschef Lasse Sørensen, Nationalmuseet

Særudgave til forfatterens personlige netværk. Bestil Skalk på www.skalk.dk

To mandsskeletter fra vikingetiden kom for alvor i vælten i 2021, da et stort tværvidenskabeligt DNA-studie under Københavns Universitet afslørede slægtskab imellem dem. Selvom den ene mand led den skæbne at ende i en massegrav nær engelske Oxford, og den anden døde gammel slidt af et liv med hårdt fysisk arbejde og blev gravlagt i det fynske, så blev de to mænd familiesammenført af nutidens naturvidenskab efter henved 1.000 år.

DNA-undersøgelsen påviste såkaldt 2. gradsslægtskab mellem den yngre og ældre mand, og de var således enten halvbrødre, nevø og onkel eller bedstefar og barnebarn. Hidtil har det ikke været muligt at belyse denne familierelation nærmere, idet det ikke kunne fastslås præcist, hvornår de levede og døde andet end omkring 1000-1100 e.Kr.

Nylige fremskridt i kalibreringen af kulstof 14-dateringer har dog medført, at vi nu kan angive mere eksakte årstal for de to mænds liv. Den information giver også ny viden om deres slægtskab, og vi kommer dermed endnu et skridt videre i fortællingen om de to vikinger.

VIKINGEN I OXFORD

De to mænds skeletter afslørede ved efterfølgende undersøgelser mange detaljer om deres respektive liv og ikke mindst deres død.

Den unge mand blev i 2008 fundet i en massegrav i Oxford i England, og hans skelet blev undersøgt hos Thames Valley Archaeological Services af Dr. Ceri Falys (fig. 1). Han var ved sin død 16-25 år gammel, omtrent 180 cm høj og dermed en høj mand sammenlignet med gennemsnittet i vikingetiden. Skelettet bar, ikke overraskende, præg af hårdt fysisk arbejde, idet hans overarmsknogler havde markante muskelfæster ved skulderleddet og kravebenet med forbeninger. Det er formentlig forårsaget af overbelastning af skulderleddet, eventuelt som en følge af roning. De nederste brystvirvler og lændevirvler viste tegn på forandringer, hvilket skyldes belastning af ryggen i forbindelse med hårdt fysisk arbejde. På hans skinnedeban var spor efter betændelse af benhinden, der kan opstå af et flertal årsager, blandt andet ved udsættelse for gentagne slag eller som følge af infektion i kroppen. Kraniets øjenhuler viste tegn på porøsitet; formentlig relateret til vitaminmangel og muligvis som følge af infektion.

Den unge mands skelet var tydeligt mærket af en meget voldsom død. Forreste del af kraniet havde sammenlagt ni læsioner forårsaget af sværd eller et tilsvarende skarpt våben, mens højre side af issen havde to trekantsformede læsioner, der sandsynligvis stammer fra pile (fig. 2). To af hans ryghvirvler havde store diamantformede læsioner, som kan være dannet af spyd.

← Fig. 1. Massegraven fra Oxford blev udgravet i 2008 og rummede i alt 36 skeletter efter mænd, der alle havde lidt en voldsom død. Foto: Thames Valley Archaeological Services.

DEN FYNISKE SLÆGTNING

Skelettet af den ældre mand blev i 2005 fundet af arkæologer fra Odense Bys Museer under udgravning af en vikingetidsgravplads ved Galgedil udenfor Odense på Fyn (fig. 3). Han var omkring 50 år ved sin død og som sin yngre slægtning en høj mand med sine 182 cm, hvilket er væsentligt højere end mænds gennemsnitshøjde i vikingetid på 172,5 cm (fig. 4).

Strontiumanalyser viste, at han stammede fra lokalområdet på Fyn. Manden havde mistet mange af sine tænder i både under- og overkæbe, og de resterende tænder var særdeles nedslidte. Stort set alle hans ryg- og halshvirvler samt enkelte ribbensled, et kæbled og den ene storetå var kraftigt angrebet af slidgigt. På indersiden af enkelte af ribbenene var der spor af betændelse, så han kan på et tidspunkt have døjet med tuberkulose eller lungebetændelse.

↑ Fig. 2. Den unge mands kranie bar tydelige præg af hugspor. Foto: Thames Valley Archaeological Services.

Ligesom sin slægtning bar hans krop præget af at have været i kamp. Han havde på nakkebenet en skarp læsion, forårsaget af et slag oppefra fra højre side, der var helet ved dødstidspunktet. På hans bækken var også en markant læsion, der formentligt var forårsaget af et sværd eller et lignende skarpt våben bagfra. Denne læsion var endnu ikke helet, da han døde, og kan muligvis være årsag til hans død.

Undersøgelser af kollagen i mændenes knogler viste, at begge hovedsageligt har levet af føde fra landjorden, som blev suppleret med føde fra havet i en mindre grad. Begge levede altså primært af bondekost bestående af korn, mælkeprodukter og kød, som også blev suppleret med fisk og anden marin føde.

VIKINGEHÆR PÅ TOGT?

De 36 mænd i massegraven i Oxford havde fået en forhastet begravelse. Ud fra skeletternes position i graven stod det klart, at de blev smidt skødesløst ned i graven fra hullets kant. Ingen af mændene havde våben eller an-

dre personlige genstande på sig. De blev altså enten frarøvet deres ting, inden massakren fandt sted, eller også blev deres lig grundigt plyndret efterfølgende.

Undersøgelser af mændenes knogler viste, at de alle blev slået ihjel på særdeles voldsom vis, og formentlig blev de alle hugget ned bagfra. Størstedelen havde læsioner efter stiksår i deres ryggrad og bækken, og mange havde fået knust deres kranier.

Hovedparten af mændene var unge mænd mellem 16-25 år med en gennemsnitshøjde på 175,9 cm, og de var således blandt de høje i deres samtid. Deres kroppe bar tydelige tegn på kampaktivitet og hårdt fysisk arbejde, idet størstedelen havde ældre heledede læsioner og kraftige muskelhæfter. Mændenes skeletter blev underkastet strontiumisotopanalyser, som viste, at de med stor sandsynlighed stammede fra det danske område.

Det er tidligere foreslået, at mændene blev myrdet i forbindelse med en kendt begivenhed, der fandt sted den 13. november 1002

- ← Fig. 3. Skelettet af den ældre mand blev påvist under udgravningerne af en større gravplads, som omfatter i alt 59 gravlagte og har været i brug i perioden fra år 800-1050. Foto: Odense Bys Museer.
- Fig. 4. En ansigtsrekonstruktion af den ældre mand fra Galgedil giver et detaljeret billede af, hvordan manden kan have set ud i levende live. Foto: Oscar Nilsson, Nationalmuseet.

og er beskrevet i den ”Angelsaksiske Krønike”. På denne dag, der siden fik navnet ”St. Brice’s Day Massacre”, beordrede Kong Æthelred 2. den Rådville en massakre på alle danerne i England. At dømme ud fra alder, den muskuløse fysik og talrige heledelæsioner var mændene i massegraven dog snarere en trænet hærnehed, muligvis et mandskab fra et vikingskib, end den befolkning af danere og hovedsageligt bønder, der blev myrdet ved ”St. Brice’s Day Massacre”.

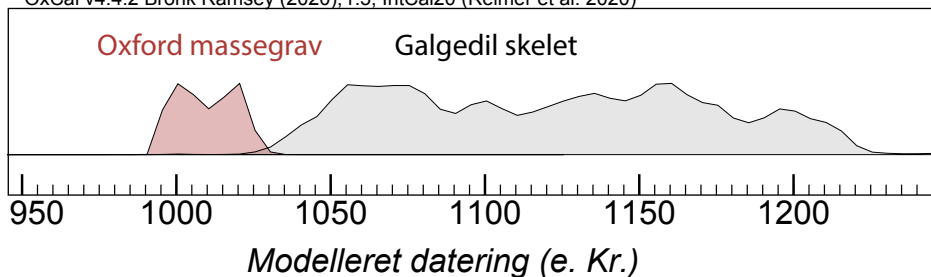
Kalibrering af kulstof 14-dateringer

Kulstof 14 (^{14}C) bliver produceret i atmosfæren og derfra optaget af planter via fotosyntese. Dyr og mennesker spiser planterne eller andre plantespisende dyr. Derfor har alt det, der lever, den samme kulstof-14 koncentration.

Efter døden optager man ikke nyt kulstof 14. Det, der allerede findes i kroppen, henfalder radioaktivt. For at bestemme alderen måler man det tilbageværende kulstof 14. Jo mindre kulstof 14, jo længere tid er der gået siden dødstidspunktet.

En vigtig forudsætning er dog at vide, hvor meget kulstof 14 der var fra start af. Til det formål har man lavet den såkaldte kalibreringskurve, der omfatter træringe, hvis kulstof 14-koncentration er målt. Derved har man et arkiv over atmosfærens, planters og dyrs kulstof 14-koncentration for hvert år igennem flere tusind år. Processen med at ”slå op”, hvilke kalenderår den målte koncentration svarer til, hedder kalibrering.

Ved kalibreringen kan man inddrage ekstra data fra sine prøver. Eksempelvis må tre daterede skeletter fra samme massegrav – i dette tilfælde den fra Oxford – have samme dødstidspunkt, så man kan beregne deres gennemsnitsdatering. Man kan også inddrage deres indtag af forskellige kost, deres alder på dødstidspunktet samt aldersforskellen på en generation; her sat til ca. 25 år.

↑ Fig. 5. Kalibrerede dateringer af skeletterne fra massegraven ved Oxford (gennemsnit af tre dateringer) og af skelettet fra Galgedil på Fyn. Kalibreringen af skelettet fra Galgedil resulterer i et meget bredt aldersinterval mellem 1040 og 1212 e.Kr. Grafik: Bente Philippsen.

→ Fig. 6. Kalibrerede dateringer af skeletterne fra massegraven ved Oxford og skelettet fra Galgedil. De lysere fordelinger er de samme som i fig. 5. De mørkere er fremkommet ved antagelsen om, at de blev født cirka samtidigt (halvbrødre), at der var cirka en generation imellem dem (onkel-nevø), og at der var cirka to generationer imellem dem (bedstefar-barnebarn). Grafik: Bente Philippsen .

TRE MULIGE SLÆGTSRELATIONER

Tre skeletter fra massegraven i Oxford er dateret til første halvdel af 1000-tallet. Vi har ikke en direkte datering for den unge mand med den fynske slægtning. Men eftersom de blev fundet i samme massegrav, er det rimeligt at antage, at de døde samtidigt.

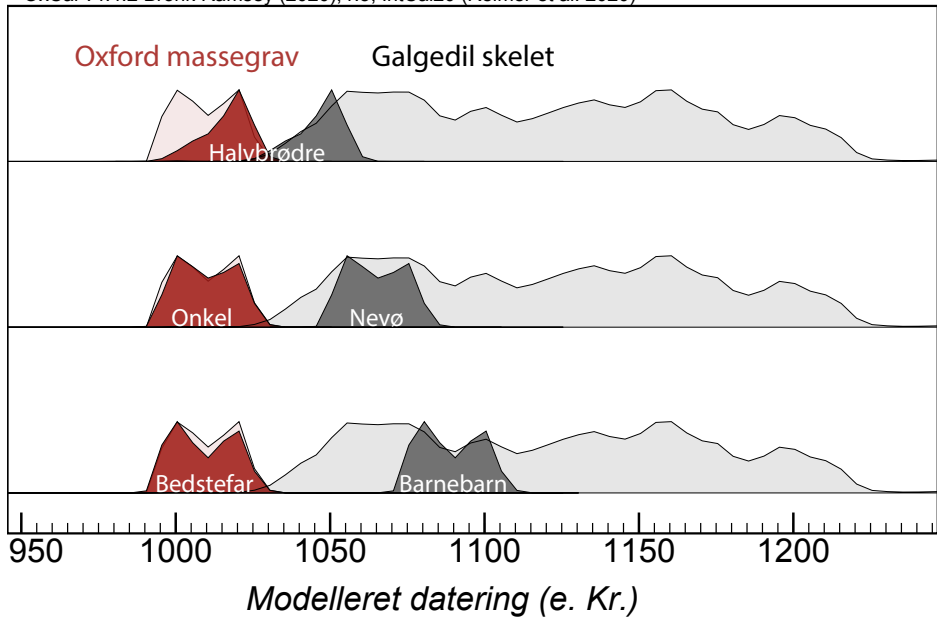
Skelettet fra Galgedil har et meget bredere dateringsinterval. Kulstof 14-dateringerne viser, at manden med 95.4% sandsynlighed døde en gang i perioden 1040-1212 (fig. 5). Her kan DNA-analysen (Skalk 2020:1) dog hjælpe med at indsnævre tidsintervallet.

DNA-analyserne viser, at de to mænd var 2. gradsslægtninge, mens kulstof 14-dateringerne peger på arten af relationen. Fra dateringen ved vi, at manden i Oxford døde ung, før manden fra Galgedil var gammel og døde på hjemegnen. Så for at udrede deres relation må man antage følgende: Hvis de er onkel og nevø, må manden begravet i Oxford være onkel til ham, der døde i det fynske. Er de bed-

stefar og barnebarn, må den unge mand have nået at få et barn før sin tidlige død i Oxford. Hans barnebarn levede så meget længere end han selv og døde i en høj alder.

Kulstof 14-dateringer kan altså supplere data om familierelationer fra DNA-analyser, og omvendt kan DNA-analyser supplere kulstof 14-dateringer. Ud fra kulstof 14-dateringerne alene ved vi ikke med sikkerhed, om manden fra Galgedil døde i 1000- eller 1100-tallet. Men vi ved nu, at han ved det største tidsinterval kan have været barnebarn til den mand, der døde ung i Oxford i starten af 1000-tallet. Så Galgedil-manden døde ikke senere end 1100, da den nære familierelation ellers ville være usandsynlig.

De tre mulige familierelationer ville udmønte sig i disse dateringer: Som halvbror til manden fra Oxford ville manden fra Galgedil være død i 1030-1060, som nevø i 1050-1080 eller som barnebarn i 1070-1110 (fig. 6).

DNA-analysen har vist, at Galgedil-manden døde allerede i 1000-tallet, og dateringsintervallet i 1100-tallet kan vi nu udelukke. Så DNA-analysen kan hjælpe til at gøre kulstof 14-dateringen mere nøjagtig.

ET SKRIDT NÆRMERE

En ung mand med danske aner døde altså på brutal vis langt væk hjemmefra givetvis under et af periodens mange plyndringstogter til England, mens en ældre mand, der også havde været i kamp og måske tilmed selv på togt, døde hjemme på Fyn. Efter DNA-analyser overraskende fastslog et 2. gradsslægtskab mellem de to mænd, kunne kulstof 14-dateringer pege på de sandsynlige relationer; halvbrødre, onkel-nevø eller bedstefar-barnebarn.

DNA-analysen hjalp endvidere med at indsnævre dødstidspunktet for manden fra Galgedil. Før kendskabet til slægtskabet pegede dateringerne på, at han døde engang i

1040-1212. Nu ved vi derimod, at han må være død mellem 1030-1100. Hvis han var halvbror til manden i Oxford, døde han i den første del af dette interval. Hvis han var nevø til manden i Oxford døde han én generation senere og som barnebarn to generationer senere.

Kombinationen af DNA-analyser, strontiumanalyse og kulstof 14-dateringer har givet os et nyt indblik i historien om de to mænds indbyrdes relation og skæbner. Selvom vi ikke har fået et endegyldigt svar, har den ene metode skærpet den anden metode.

Vi ved nu, at den gamle mand fra Fyn i sin ungdom oplevede, at en halvbror eller onkel aldrig vendte tilbage fra et af tidens mange togter til England eller hørte lignende fortællinger om en forsvunden bedstefar, som han aldrig havde mødt. ■